

Kražių miestelis tarpukariu: gyvenimas, organizacijos, asmenybės

Vygantas Mažonas, muziejaus vedėjas

Kražių Motiejaus Kazimiero Sarbieviaus kultūros centras

El. paštas vygantas.mazonas@kraziai.lt

Santrauka. Straipsnyje, pasitelkiant istoriografinę medžiagą, periodinę spaudą ir nuotraukas, atskleidžiamas apibendrintas Kražių miestelio vaizdas tarpukaryje. Pradedant nuo miestelio gyventojų demografinių klausimų, toliau gilinamasi į miestelio funkcionavimui svarbių institucijų ir organizacijų istorijas, jas identifikuojant ir atskleidžiant kai kuriuos jų raidos momentus – ir taip nuo Kražių valsčiaus ir gimnazijos iki Laisvamanių etinės kultūros draugijos Kražių skyriaus. Taip pat pristatomos svarbiausios to meto Kražių asmenybės ir autoritetai. Tai padeda geriau suvokti, kas buvo Kražių miestelio ir apskritai to meto miestelių elitas ir kokia buvo to meto visuomenės sąranga.

Reikšminiai žodžiai: miestelio istorija; miestelio asmenybės; visuomeninės organizacijos; Kražiai; Lietuva 1918–1940 m.

Kražiai Market Town in Interwar Years: Life, Organizations, Personalities

Summary. By referring to historiography materials, printed mass media and photo-testimony, the article reveals a generalized view of Kražiai, a minor town, during the interwar years. Research starts with demography data of the small-town residents, and proceeds with the stories of the vital institutions and organizations of the town, by identifying them and revealing certain instances in the course of their development. This analysis ranges from Kražiai Volost and Kražiai Gymnasium to Non-Religious Ethical Culture Society Kražiai Department. The article also introduces the key personalities and most respected individuals of Kražiai Town at the time. This ensures better understanding of *whoever was the elite* of Kražiai Town and other smaller towns in general at the time, while also highlighting the structure of society at that time.

Keywords: small-town history; town personalities; public organizations; Kražiai; Lithuania in 1918–1940.

Apie nedidelį Vakarų Lietuvos miestelį – Kražius – yra žinoma nuo seno. Tai seniausia Kelmės rajono gyvenvietė, datuojama nuo pirmo jos paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose – 1253 m. Per ilgą gyvavimo laikotarpį šis miestelis patyrė tiek pakilimų, tiek ir nuopolių. Pakilimus būtų galima susieti su pirmosios krikščioniškos bažny-

čios pastatymu ir parapijos įkūrimu. Vėliau didžiausią įtaką miestelio raidai padarė vienuolių jėzuitų atvykimas ir kolegijos įsteigimas. Kol miestelyje veikė tiek jėzuitų kolegija (1616–1773), tiek vėlesnės mokyklos, t. y. Edukacinės komisijos mokykla (1773–1797) ir gimnazija (1817–1844), Kražių miestelis išgyveno aukso amžių. Išskėlus gimnaziją į Kauną, po truputį prasidėjo miestelio nykimas. Galutinai miestelio potencialą sunaikinti turėjęs benediktinių vienuolyno ir bažnyčios uždarymas – šie įvykiai į istoriją įėjo „Kražių skerdynių“ pavadinimu (1893).

Po Pirmojo pasaulinio karo pradėjo kurtis nauja pasaulinė tvarka. Pradėjo atsikurti nepriklausomos valstybės – ne išimtis ir Lietuva. Atkūrus nepriklausomybę reikėjo naujai sukurti visą administracinį aparatą. To reikėjo ir Kražių miesteliui su savo vietine savivalda. Tiesa, būtent šiam Kražių istorijos laikotarpiui turima tam tikra žinių spraga – nėra pakankamai šaltinių ir istoriografinės medžiagos. Taip nutiko todėl, kad Kražių valsčiaus archyvas buvo saugomas Raseiniuose, apskrities centre, kur per Antrąjį pasaulinį karą beveik viskas buvo sunaikinta. O istoriografijoje didžiausias dėmesys visų besidomėjusių ir rašiusių apie Kražius buvo skiriamas išskirtinai „Kražių skerdynių“ temai. Aišku, viena kita smulkmena įvairiuose leidiniuose pasitaiko. Tad iš nedidelių fragmentų čia ir mėginama sudėlioti tarpukario Kražių vaizdą.

Gyvenimas

Kražių miestelį dažnai niokodavo gaisrai, kurių metu dėl čia vyravusių medinių statinių kone visas miestelis sudegdavo. Po tokių gaisrų gyventojai vėl iš naujo atstatydavo statinius. Kaip teigia Algimantas Miškinis, po 1845 m. gaisro atstatytas beveik ištisai medinis miestelis pasižymėjo XIX a. vidurio etninei architektūrai būdingais pastatų elementais ir formomis: tam turėjo poveikio ir valminiai bei pusvalminiai stogai, vyravę Kelmės gatvėje ir prie miestelio aikštės atstatytuose pastatuose; tradicinių formų stogais pasižymėjo ir sinagogos¹. Remiantis šiuo Miškinio teiginiu ir 1920–1930 m. fotografijomis, galima susidaryti vaizdą, kaip miestelis atrodė – architektūriškai jis buvo labai panašus į daugelį to laiko Lietuvos miestelių. Tik galbūt išsiskyrė tuo, kad jame vis dar buvo dvi bažnyčios, taip pat dvi sinagogos, o labiausiai miestelio vaizdą iš kitų išskyrė likęs jėzuitų kolegijos pastatas. 1923 m. surašant Lietuvos gyventojus, Kražiuose buvo 224 kiemai su 1 590 žmonių, dvaro sodyboje – 2 kiemai (šeimos) su 23 žmonėmis². Maždaug toks Kražių miestelio vaizdas turėjo būti ir atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę (1, 2 il.).

1 A. Miškinis, 2004, p. 256.

2 *Ibid.*, p. 255.

1 il. Kražių miestelio vaizdas iš bažnyčios bokšto, 1931 m.

Fot. nežinomas / Kražių Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kultūros centro muziejus, SKCM Ft 44/12/31

2 il. Kražių miestelio vaizdas iš bažnyčios bokšto, apie 1933 m.

Fot. nežinomas / Kražių Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kultūros centro muziejus, SKCM Ft 69/34/34

1918 m. atkuriant nepriklausomybę nesiskubinta kurti vietos valdžios institucijų. Kražiuose valdžios organizavimo darbas pradėtas tik 1918 m. rudenį: spalio 28 d. buvo išrinktas piliečių komitetas, kuris susidarė iš parapijos komiteto³. Dar po mėnesio, lapkričio 24 d., buvo išrinktas Kražių valsčiaus komitetas, kurį sudarė 7 nariai: 4 valstiečiai, 1 bežemis, 1 malūno savininkas (tikėtina, kad tai Juozas Šiukšta, Kražių dvaro savininkas) ir 1 kumetis⁴. 1920 m. surengus rinkimus į Kražių valsčiaus tarybą, į ją buvo išrinkti 24 nariai. Tarybą sudarė: 13 ūkininkų, 2 dvarininkai (Vaitiekus Bytautas ir Kazys Šapalas), Kražių progimnazijos direktorius, profesorius, kunigas dr. Jurgis Galdikas, Kražių parapijos klebonas kunigas Juozas Talmantas, Karklėnų pradinės mokyklos vedėjas Juozas Brunza, ordinarininkas Jonas Noreika ir kt.⁵ Valsčiaus tarybos pirmininku išrinktas Karklėnų parapijos klebonas kunigas Jonas Jankauskas, o valsčiaus valdybą sudarė: viršaitis Vincas Misiavičius, raštvedys Stasys Venckus ir išdininkas Leonardas Bielskis⁶. Apie vėlesnius valsčiaus rinkimus duomenų neturima.

Vienas reikšmingiausių įvykių Kražių miestelio gyvenime įvyko 1919 m., kuomet buvo atidaryta Kražių progimnazija. Pirmaisiais metais mokykloje dirbo keturi mokytojai. Taip pat šiai mokyklai buvo perduota medinė Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčia, kuri iki tol, 1915–1917 m., buvo vokiečių ligoninė⁷. Gyventojai nenorėjo taikstyti su progimnazijos statusu ir siekė atkurti istorinę netektį, kuomet 1844 m. gimnazija buvo iškelta iš Kražių į Kauną. Tad 1923 m. susitarta su „Žiburio“ draugija, kad ji perimtų mokyklą ir kad mokykla būtų organizuojama kaip gimnazija. Tokiam perėmimui dar įtakos turėjo ir lėšų trūkumas. Mokyklai įgijus naują statusą kilo ir didesni lūkesčiai (3 il.). Baimintasi, kad mokiniai netilps į mažą medinį mokyklos pastatą. 1924 m. pradėta planuoti naujo mokyklos pastato statyba. Statyboms buvo renkama viena iš dviejų vietų: pirmoji – prie jėzuitų kolegijos (vėliau nuspręsta, kad šis sklypas per mažas), antroji – sklypas prie Medžiokalnio, kuris ir buvo pasirinktas. Neilgai trukus, pagal architekto Eduardo Peyerio parengtą dviejų aukštų mūrinės mokyklos projektą pradėtos ir statybos. Teigta, kad lėšų rinkimas mokyklos statybai buvo organizuotas netgi JAV. Visgi galiausiai dėl lėšų trūkumo darbai buvo sustabdyti. Kražių „Žiburio“ gimnazijai lemtingi tapo 1936 m. Ir dėl lėšų trūkumo, ir dėl tautininkų valdžios nenoro perimti ir suvalstybinti gimnazijos, ji buvo visiškai uždaryta. Miestelis prarado tuometinį potencialą. Vyresniųjų klasių mokiniai išvyko į kitas mokyklas. Kražiuose liko tik pradinė mokykla, kurioje buvo šeši skyriai ir dirbo šeši mokytojai.

3 V. Rimkus, 1997, p. 99.

4 *Ibid.*

5 *Ibid.*, p. 114.

6 *Ibid.*

7 A. Šlinskis, 1983, p. 96.

3 il. Eisena M. Valančiaus gatve Kražiuose, apie 1933 m.

Fot. nežinomas / Kražių Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kultūros centro muziejus, SKCM Ft 70/10/31

Tarpukariu Kražių miestelis gyveno aktyvų gyvenimą – tiek ekonomiškai, tiek kultūriškai (4, 5 il.). Be jau minėtos „Žiburio“ gimnazijos, dar veikė lietuvių ir žydų pradinės mokyklos, vaikų darželis. Būta kultūros ir savišvietos įstaigų: knygynas, valstybinė biblioteka, kraštotyros muziejus (neaišku, ar galima kraštotyros muziejų tapatinti su „Kražių skerdynių“ muziejumi), liaudies universitetas; sveikatos įstaigų: vaistinė, sveikatos punktas, senelių prieglauda; valdiškų institucijų: paštas, valsčiaus savivaldybė, girininkija; specialiųjų tarnybų: policijos nuovada, ugniagesių savanorių būrys (6 il.); finansų įstaigų: dvi smulkiojo kredito draugijos, kurių vienos steigėjai buvo lietuviai; pramonės objektų: kooperatinė plytinė, pieno perdirbimo bendrovė „Ūkininkų laimė“; pagalbą žemės ūkiui teikė: žemės ūkio kooperatyvas, veterinarijos punktas. *Kražių aiduose* yra aprašytas 1939 m. vasario 22 d. pieno perdirbimo bendrovės visuotinis narių susirinkimas, kuriame dalyvavo apie 300 narių ir kuris truko apie 7 valandas. Iš viso bendrovė turėjo 371 narį, kurie tiekė pieną perdirbti daugiau nei nuo 1 500 karvių⁸. Prekybą vykdė apie 40 parduotuvių ar prekeivių: trys iš jų priklausė lietuviams (Nainiui, Steckiui ir Veidai), likusios – žydams.

8 „Kas dar girdėti Kražiuose. Kražių kronika“, in: *Kražių aidai*, 1939, nr. 2, p. 21.

4 il. Kražių miestelio turgus, 1939 m.

Fot. nežinomas / Kražių Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kultūros centro muziejus, SKCM Ft 70/11/31

5 il. Kražių „Žiburio“ gimnazijos mokiniai ir pedagogai, 1925 m.

Fot. Antanas Laurinavičius / Kražių Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kultūros centro muziejus, SKCM Ft 93

6 il. „Kražių bažnyčios ir pavasario orkestras“. Sėdi iš kairės: Kražių valsčiaus viršaitis Stanislovas Šveikauskas, Kražių parapijos klebonas Vl. Tamoševičius, vikaras (?) Gaidalionis, muzikos mokytojas Kalikstas Šimkevičius. Iki 1930 m.

Fot. A. Deringis / Kražių Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kultūros centro muziejus, SKCM Ft 84

Išskirtine veikla miestelyje užsiėmė Kostas Tunikas: jis teikė kirpimo paslaugą⁹. Taip pat savo veikla miestelyje išskirtiniai buvo Pranas Kaciucevičius ir Pranas Vedeikis: jie nuomojosi Dausino ežerą¹⁰ ir tik jie turėjo teisę tame ežere žvejoti. O žvejui Jonui Ušinskiui teko apsiriboti žvejyba Kražantės upėje¹¹.

Miškinis pateikia duomenis, kad 1940 m. Kražiuose gyveno apie 2 000 gyventojų¹². Panašus gyventojų skaičius pateikiamas ir *Lietuvių enciklopedijoje*¹³. Broniaus Kviklio *Mūsų Lietuvoje* taip pat nurodoma buvus apie 2 000 gyventojų¹⁴.

9 L. Piškinaitė-Kazlauskienė, 1993, p. 303.

10 Dausino ežero plotas galėjo būti nuo 40 iki 80 ha.

11 L. Piškinaitė-Kazlauskienė, 1993, p. 299.

12 A. Miškinis, 2004, p. 258.

13 R. Krasauskas, 1958, p. 30.

14 B. Kviklys, 1992, p. 520.

Žinoma, kad miestelyje gyveno apie 50 proc. žydų. Jų skaičius svyravo nuo 350 iki 380 asmenų¹⁵. Todėl manytina, kad Kražiuose iš viso (tiek lietuvių, tiek žydų) gyveno nuo 700 iki 900 gyventojų, o nurodomas 2 000 gyventojų skaičius buvo viso Kražių valsčiaus gyventojų skaičius.

Organizacijos

Tarpukariu Kražiuose buvo gausu įvairių organizacijų. Šiek tiek plačiau pristatysime tas organizacijas, apie kurias pavyksta rasti informacijos.

Kražių „Pavasario“ kuopa veiklą pradėjo 1919 m., jaunimą subūrus klebonui kunigui Juozui Talmantui. Šios organizacijos veikla buvo ryški miestelyje: rengtos konferencijos, sportinės veiklos. Keletą metų veikė Kražių–Kelmės kuopa, tačiau vėliau jos atsiskyrė. Kražių kuopa turėjo atšakų – kuopelių. Kuopos veikloje aktyviai dalyvavo kunigai vikarai: Edvardas Einorius, Jonas Gaidelionis, Feliksas Gureckas ir Stanislovas Rimkus.

1926 m. įsteigtas *Kauno M. Valančiaus liaudies universiteto Kražių skyrius*, kuris veikė apie 14 metų. Paskaitos pradėtos rengti nuo 1927 m. gegužės 27 d. Šio skyriaus vedėju buvo paskirtas kunigas dr. Jurgis Galdikas. Universitetas veikė sklandžiai, sekmadieniais buvo skaitomos po 1–2 paskaitas. Jų klausyti susirinkdavo apie 100 dalyvių. Išskėlus Galdiką į Telšius, naujuoju skyriaus vedėju paskirtas mokytojas Jonas Eidenas; jis 1928 m. sužlugdė universiteto veiklą. Universiteto veikla atgaivinta tik 1936 m., kai Kražiuose nebebuvo gimnazijos ir didžiosios dalies miestelio inteligentų – mokytojų. Universiteto veiklą atkūrė kunigas Stanislovas Rimkus kartu su seserimi Kristina, broliu Antanu ir uolesniais katalikiškų organizacijų nariais.

Miestelyje veikė parapijos *styginių orkestras*, kurio vedėjas buvo Antanas Žalpis. Orkestre grojo: Antanas ir Vincas Žalpai, Salomėja Baleckytė, Johana Gendrolytė, Genė ir Petronė Gerčaitės, Stefa Karpaitė, Albertas Kralikauskas, Valerijonas Mikalauskis, Aleksandras Pacevičius, Viktoras Pikelis, Stasys Rezgys, Jadzė Šematulskytė, Aleksandra Šlinskienė, Kristina Rimkutė¹⁶. Žinoma, kad styginių orkestrą turėjo ir šauliai, tik išsamesnės informacijos nepateikiama.

Taip pat veikė parapijos *dūdų orkestras*, kurio vedėjas buvo Antanas Gerčas. 1939 m. dūdų orkestre grojo: Antanas, Aleksas ir Vincas Gerčai, Antanas Bytautas,

15 Remiamasi šiais šaltiniais: V. Almonaitis *et al.*, 2023, p. 30; S. Buchaveckas, 1993, p. 177; A. Miškinis, 2004, p. 260.

16 „Kas dar girdėti Kražiuose. Kražių kronika“, in: *Kražių aidai*, 1939, nr. 2, p. 17.

7 il. Kražių savanorių ugniagesių draugijos komanda ir valdyba, apie 1930 m.

Fot. nežinomas / Kražių Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kultūros centro muziejus, SKCM Ft 85

Adomas Gaidauskas, Aleksas Jakutis, Pranas Jucius, Petras Lipeika, Stepas, Saliamonas ir Vacius Stoniai, Stasys Šteinas¹⁷ (7 il.).

*Švento Vincento a Paulo*¹⁸ draugijos Kražių skyrius, kuris išlaikė vaikų darželį ir šelpė neturtingas šeimas, taip pat išlaikė senelių prieglaudą. Šių įstaigų vedėjos buvo Šv. Kotrynos kongregacijos seserys. Iš viso buvo trys seserys: viena – senelių prieglaudos vedėja, kitos dvi – vaikų darželio vedėja ir padėjėja¹⁹. Vaikų darželis veikė buvusiam jėzuitų kolegijos pastate, antrame aukšte, dviejuose kambariuose.

Lietuvių katalikių moterų draugijos Kražių skyrius – 1921 m. pirmininke buvo progimnazijos mokytoja Elzbieta Lapataitė.

Etnografinis būrelis „Žemaičių dainininkai“, jam kurį laiką vadovavo Jadvyga Laurinavičiūtė.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Autoriaus pastaba: gal čia omenyje turima Pauliečio draugija?

¹⁹ „Iš Kražių ir apylinkės“, in: *Kražių aidai*, 1939, nr. 1, p. 12.

Mokykloje kurį laiką veikė *abstinentų sekcija*, kuriai vadovavo Aleksandras Levanas.

Lietuvių tautinio jaunimo „Jaunoji Lietuva“ Kražių skyrius, kurį globojo Kražių dvaro savininkas Juozas Šiukšta.

Laisvamanių etinės kultūros draugijos Kražių skyrius, įkurtas 1936 m. rugpjūtį. Skyriaus nariai pagal išgales skleidė laisvamanybės idėjas Kražiuose. 1938 m. skyriaus pirmininko pareigas ėjo P. Vismontas (jis, prisidengdamas laisvamanių draugija, aktyviai platino draudžiamąją komunistinę literatūrą ir skleidė komunizmo idėją Kražiuose), sekretoriaus – A. Tamulis²⁰.

Mokytojas Kazys Matulevičius buvo įkūręs muziejų, kuriame eksponuoti moksleivių rankdarbiai, piešiniai, monetos, banknotų rinkiniai, kitos senienos²¹.

Vis dėlto didžiausia organizacijų koncentracija pasižymėjo mokyklos. Kražių „Žiburio“ gimnazijoje veikė ateitininkų, pavasarininkų, skautų ir jaunlietuvių organizacijos²². Mokyklos erdvė buvo palanki plisti įvairioms idėjoms ir veikloms, tad joje buvo ir gausesnė organizacijų įvairovė.

Asmenybės

Nors Lietuva nepriklausoma išbuvo tik 22 metus (tai būtų trumpiau, nei yra skaičiuojamas žmonių kartos amžius), per tokį trumpą laiką Kražiuose radosi asmenų, kuriuos pagal jų nuveiktus darbus galima vadinti asmenybėmis. Vieni dirbo dvasinį, kiti šviečiamąjį, dar kiti visuomeninį ar paprastą kasdienį darbą, kurį aplinkiniai vertino ir dėl kurio gerbė tai darančius. Subjektyviu požiūriu, pabandysiu čia keletą asmenybių įvardyti.

Svarbiausi turbūt yra to meto dvasininkijos atstovai. 1909 m. Kražių klebonu buvo paskirtas *kunigas Jonas Talmontas* (1863–1913), 1911 m. jis atnaujinio Benediktinių bažnyčią, sujauktą per „skerdynes“, ir ją padarė parapijos bažnyčia²³. Tikslumo dėlei reikia pasakyti, kad bažnyčia pradėta remontuoti 1908 m., pagal išgales prisižadant parapijiečiams, kas finansiškai, kas darbu. Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo bažnyčia konsekruota 1910 m. ir nuo to laiko ji yra parapijos bažnyčia.

20 Laisvamanių etinės kultūros draugijos Kražių skyriaus valdybos laiškas Jovarui, 1938-07-30, in: Šiaulių „Aušros“ muziejus, ŠAM J–R 76.

21 V. Rimkus, 1997, p. 124.

22 *Ibid.*, p. 127.

23 A. Šlinskis, 1983, p. 101.

Kunigas prelatas dr. Jurgis Galdikas (1883–1907²⁴–1963) – Kražių progimnazijos steigėjas, Kražių „Žiburio“ gimnazijos direktorius. *Kunigas kanauninkas Vladislovas Tomaševičius* (1871–1895–1950) – Kaltinėnų dekanato dekanas, Kražių parapijos klebonas. *Kunigas Antanas Skinderis-Kaributas* (1869–1892–1948) Kražiuose ėjo vikaro pareigas. Eidamas šias pareigas jis organizavo Jotvingių Kryžiaus riterių ordino veiklą. Ordino susirinkimai buvo organizuojami prie buvusios parapiinės bažnyčios. *Kunigas Leonardas Avižienis* (1890–1914–1959) – Kražių „Žiburio“ gimnazijos kapelionas ir direktorius. *Kunigas vikaras Stanislovas Rimkus* (1912–1936–1942) – bene ekstravagantiškiausias tarpukario kunigas Kražiuose. Jo būta visur – tiek kultūriniame, tiek visuomeniniame, tiek dvasiniame gyvenime. Daug norėjo nuveikti, bet sovietinė okupacija sužlugdė jo planus. Areštuotas Kražiuose, kalintas Raseinių kalėjime, sušaudytas Petropavlovsko kalėjime Rusijoje. Būta ir daugiau kunigų, bet jie ryškesnio pėdsako Kražiuose nepaliko.

Taip pat svarbi grupė žmonių – mokytojai. Čia išskirtini mokytojai, kurie Kražių mokykloje (1919–1936) dirbo ilgiausiai. Visą šį laikotarpį dirbo vienintelė mokytoja *Sofija Zdzichauskytė* (*Zdzikauskytė*), kuri mokė piešimo, braižybos, dainavimo ir vokiečių kalbos. 14 metų mokykloje dirbo anglų ir rusų kalbų mokytoja *Barbora Mejeraitė* (*Mejerytė*), taip pat žinoma kaip vertėja, literatūros kritikė, prozininkė. *Juozas Šiukšta* – Kražių dvaro savininkas, mokytoju dirbo 13 metų, dėstė prancūzų kalbą ir chemiją. Po 10 metų mokykloje dirbo *Jadvyga Laurinavičiūtė*, mokiusi lietuvių kalbos ir literatūros, dažnai vokiečių kalbos, geografijos ir aritmetikos, bei mokytojas *Kalikstas Šimkevičius*, mokęs muzikos ir dainavimo, vadovavęs moksleivių styginių ir dūdų orkestrams, chorui. Po aštuonerius metus dirbo mokytoja *Konstancija Jonkaitė-Steikūnienė*, mokiusi istorijos ir fizinio lavinimo mergaites, ir mokytojas *Petras Balčiūnas*, mokęs lietuvių, lotynų ir vokiečių kalbų, kūno kultūros, higienos, taip pat jis buvo skautų vadovas, dirbo su ateitininkais, režisavo mokykloje statomas pjeses. Žinoma, buvo ir daugiau mokytojų, tačiau dėl trumpesnio darbo laiko Kražių mokykloje jų čia neminime.

Tarpukariu Kražiuose buvo ir politikų, tačiau nepasitaikė aptikti informacijos apie politines partijas ar judėjimus. Kaip dabar žinome, į paskutinį IV seimą (1936–1940) buvo išrinktas Kražių valsčiaus politinis veikėjas *Pranas Aleksandravičius*. Svarbiausios vietinės reikšmės renkamos pareigos buvo viršaičio. Ko gero, pirmasis viršaitis buvo *Vincas Misiavičius*, bet kiek laiko jis ėjo šias pareigas, duomenų nėra. Tikėtina, kad po jo šias pareigas ėjo *Stanislovas Šveikauskas* (1896–1967), tai ilgametis Kražių viršaitis, šias pareigas ėjęs nuo 1922 m. iki 1940 m. birželio 16 d. ir nuo 1941 m. birželio 20 d.

24 Vidurinė data nurodo įšventinimo į kunigus metus.

8 il. Kražių miestelio panorama nuo Medžiokalnio, apie 1933 m.

Fot. nežinomas / Kražių Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus kultūros centro muziejus, SKCM Ft 69/31/34

iki 1943 m. Šveikauskas gyveno Burnių kaime, turėjo 44 ha pavyzdinį ūkį. Ūkyje buvo įveistas bitynas, pasodintos medžių alėjos, įrengti gėlynai, pastatyta pirtis. Ūkis garsėjo gerais gyvuliais. Šveikauskas prisimenamas kaip labai doras, sąžiningas žmogus, geras katalikas, buvęs demokratiškas, į darbą Kražiuose 6 km vaikščiodavęs pėsčiomis.

Būta ir daugiau veiklių asmenų Kražių valsčiuje, bet apie juos tik fragmentiškai užsimenama ar paminima. Tai būtų dvarininkai: Savitiškės dvaro – Kazys Šapalas, Obelynės dvaro – Mykolas Stabinskis, Plūsčių dvaro – Edmundas Pšeciševskis. Taip pat gydytojas Aleksandras Hurčinas, fotografas Mykolas Vaidotas (8 il.).

Vietoj išvadų

1940 m. birželio 15 d. Raudonajai armijai įžengus į Lietuvos teritoriją ir sovietams pradėjus vykdyti Lietuvos gyventojų trėmimus, Kražių miestelis pirmųjų negandų ženkliai nebuvo paliestas. Pirmosios trėmimo bangos metu iš Kražių išvežta nuo kelių iki keliolikos asmenų. Vėlesnių trėmimų metu išvežta per 330 asmenų. Kardinaliai viskas pasikeitė 1941 m. birželio 22 d., prasidėjus aktyviems karo veiksams tarp nacistinės Vokietijos ir Raudonosios armijos. 1941 m. birželio 25 d. beveik visas Kražių miestelis – apie 90 proc. – buvo sunaikintas.

Bibliografija

- Almonaitis V. *et al.*, 2023 – Vytenis Almonaitis, Junona Almonaitienė, *Kražių kraštas: keliautojo žinynas*, Kaunas: Keliautojo žinynas, 2024.
- Buchaveckas S., 1993 – Stanislovas Buchaveckas, „Kražiai nacių okupacijos metais (1941–1944)“, in: *Kražiai*, Vilnius–Kaunas: XXI amžius, 1993, p. 160–189.
- Krasauskas R., 1958 – R. Krasauskas, „Kražiai“, in: *Lietuvių enciklopedija*, t. 13: *Kraštai–K žvaigždės*, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1958, p. 30–34.
- Kviklys B., 1992 – Bronius Kviklys, *Mūsų Lietuva: krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai*, t. 4, Vilnius: Mintis, 1992.
- Miškinis A., 2004 – Algimantas Miškinis, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. 3: *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai*, kn. 1, Vilnius: Petro ofsetas, 2004.
- Piškinaitė-Kazlauskienė L., 1993 – Laura Piškinaitė-Kazlauskienė, „Žvejyba Kražantėje ir aplinkiniuose vandenyse“, in: *Kražiai*, Vilnius–Kaunas: XXI amžius, 1993, p. 297–314.
- Rimkus V., 1997 – Vaclovas Rimkus, „Laisvoje Lietuvoje“, in: *Kelmės kraštas*, Vilnius: Atkula, 1997, p. 97–135.
- Šlinskis A., 1983 – Antanas Šlinskis, „Kražiai“, in: *Kražiai*, Chicago: Kražiškių sambūris, 1983, p. 85–105.